

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Enchiridion Erasmi Roterodami Germani De Milite Christiano

Erasmus, Desiderius

Lypsi, 1516

VD16 E 2746

Vigilandum esse in vita.

urn:nbn:de:hbz:466:1-33324

ENCHIRIDION MILITIS CHRISTIANI,

Erasmus Canonicus ordinis sancti
Augustini; aulico cuidā amico, S, D,

Flagitasti non mediocri studio frater
in dño dilectissime: vt tibi cōpendiariā
quandā viuēdi rationē præscriberem,
qua instruct⁹ posses ad mentē christo
dignā puenire. Ais em̄ te iam pridem
aulicæ vitæ ptesum/hoc tecū agitare
quo pacto queas ægyptū vna cū suis
& vicijs & delicijs effugere/ac Mose duce/ad v̄tutū iter scelis
citer accingi. Quo mihi charior es; hoc impēsius gratulor tuo
tā salutarī pposito: qd spero; vel citra nostrā opam fortunabit
puehetq; ipse: q dignat⁹ est excitare. Ego tñ nimisq; libēs pa
rui; vel homini tam amico: vltā pia postulāti. Tu modo anni
tere: ne vel ipse nostrū officiū sine causa videare flagitasse; vel
ego sine fructu tuæ morem gessisse voluntati. Imo votis cōs
munibus benignū illum Iesu spiritū imploremus: vt & mihi
scribenti suggerat salutaria; & tibi ea reddat efficacia.

¶ Vigilandum esse in vita.

Iob, 7. Principio etiā atq; etiā meminere oportet: nil aliud esse vitā
mortalī; nisi ppetuā quandā militiā, teste Iob: milite longe tū
exercitatissimo: tum inuictissimo, nimisq; falli vulgus hoīm;
quorū animos mūdus hic præsitiator/blandissimis ludibrijs
tenet occupatos: qui p inde ac si iam debellatū sit; intēpestiuas
agunt ferias: neq; prorsus aliter/ q̄ in certissima pace, mirum
quāta viuāt sacuriate: quāq; ocio si in vtrāq; dormiāt aurem/
quū sine fine tot ferratis viciorū copijs oppugnemur: tot tap
temur artib⁹: tot appetamur insidijs. Ecce tibi superne in tuū
exitū puigiles excubāt nequissimi dæmōes: mille dolis: mille
nocēdi artibus: in nos armati; qui mētes nras telis igniferis le
thalicq; unctis veneno molunt e sublimi cōfigere: quib⁹ quidē
B

Moses typum
gerit Christi.

Ægypt⁹ vitæ
sceleratæ.

Mundus p̄stia
giator
Feria celebrā
de bello conse
cto.

De Herculis
sagittis lege as
pud Bocacū.

De Cephalo
apud Ouidiū.
7. metha.

Mūdus triplē
nos fallit

Caro vxor.
Acua

Adam,

De Adonide.
Ouidius. 10.
Methamor.

neq; Herculi neq; Cephalo fuit vllum iaculū certius: nisi impenetrabili fidei scuto excipiant. Tum rursus a dextra leuaq; a frōte pariter atq; a tergo/mūdus hic nos oppugnat, q iuxta Ioannis vocē, totus in vicijs est cōstitutus; ideoq; Christo: iū infestus, tum etiam inuisus. Neq; vero simplex oppugnandi ratio. Interim em̄ rebus aduersis/velut aperto Marte leuiens animi moenia graui quatit ariete; interim ingētib; quidē sed vanissimis pmissis/ad pditionē sollicitat; interim actis obliq; cuniculis/inexpectatus adrepit/vt inter oscitantes ac securos opprimat. Postremo inferne quoq; lubricus ille anguis, prius pacis nostrae proditor nunc in virenti gramine concolor abditus, nūc in cauernis illis suis delitescens, centenīs contortus voluminibus nō desinit/mulieris nostrae, semel corruptae calcancis insidiari. Mulierē autē carnalem hominis partē intellege. Haec est em̄ Acua nostra, per quā versutissimus serpens ad mortiferas voluptates mentē nostrā illectat. Porro autem quali parum sit, sic vndiq; tantū hostium imminere, intus deniq; in ipsis animi penetralibus/hostem ferimus plusq; familiarē plusq; domesticū, quovt nihil interius ita nihil pōt esse periculosius. Hic hic est vetus ille & terrenus Adam, consuetudine plusq; ciuis, studio plusq; hostis quē neq; arcere vallo licet, neq; castris exigere fas est. Hic nobis centenīs est obseruandus oculis/ne forte dei p̄sidiū aperiat demonibus. Ergo quum tam formidabili tamq; difficili bello distringamur oēs/quumq; nobis res sit cum hostibus tam multis, tam in nostrā p̄ncipiē iuratis atq; deuotis, tam vigilantibus, tam armatis, tam p̄sidis, tam exercitatis, nos male sani, cōtra nō arma capimus? nō excubias agimus? nō oīa suspecta habem? sed pinde, vt in reb; bene pacat; supini sterim?, cessam?, voluptamur, atq; cuncticulā (vt aiūt) curam? ociofi. Neq; omnino secus/q; si vita nra graeca sit cōpotatio, nō bellū, ita p castris & pellibus, in cubilibus volutamur, p scutis & armis, rosis & Adonidis delicijs redimimur, p militaribus studijs, luxu & ocio indulgemus; Pro martijs telis, citharam imbellem tractam?. Quasi vō nō ista pax/bellum sit omnium teterrimū. Etem̄ qui cū vicijs pa

.i. Ioan
5.

EE

Lu

Ad

6.

cem inijs, cū deo in baptisate p̄cussū fœdus violauit. Et tū
 uelane clamas pax pax, quū deū habeas inimicū, qui solus &
 pax est, & pacis author. Clareq; re clamat ipse p̄ os p̄phetę, nō
 est inquit pax impijs. Neq; em̄ prorsus alia est cum illo pacis
 conditio nisi dum in hoc p̄sidiō corporis militam⁹, odio ca
 pitali summaq; vi, cū vicijs belligeremus. Alioqui si cū ijs nō
 bis cōueniet, eū q̄ solus pōt, amicus beare, inimicus p̄dere, bis
 hostē sum⁹ habituri, simul, qd' ab illis stam⁹, cū qb⁹ solis nihil
 cōuenit deo (quid em̄ cōueniat luci cū tenebris) simul quod in
 gratissimi pactā illi fidē nō p̄stamus, & sanctissimis cerimo
 nijs ictum fœdus nepharie soluimus. An nescis o Christiane
 miles, iam tum quū uinifici lauachri mysterijs initiabaris, nos
 mē dedisse te duci Christo, cui bis vitā debebas, pariter & do
 natā & restitutā, cui plusq; tempus debebas? Non succurrit
 te, uerbis cōceptis, in tam benigni impatoris iurasse sententiā,
 eius sacramētis ueluti donarijs authoratū, tuumq; ipsius diris
 deuotū caput, si minus pacto stares? Quorsum attinebat
 crucis caracterē imprimi fronti tuæ, nisi ut quoad uiueres
 sub illius signis militares. Quorsum ptinebat sacro illius per
 ungi ceromate, nisi ut cū vicijs æternū luctamē ingredereris?
 Quāuis pudor, quāta pene publica humani generis execra
 tio, quū a duce principe deficit homo? Tu quur ludibrio ha
 bes Christū ducem tuū: neq; metu illius coercitus quū sit de⁹,
 neq; amore phibitus, quū tua causa sit hō? Cuius etiā uocabi
 lum p̄ te ferēs, admoneri debebas, quid illi p̄miseris. Quur
 ad hostē/vnde te semel p̄cicio sanguinis sui redemit, perfidus
 defertis? Quur bis transfuga i hostilibus castris meres? Qua
 fronte audes cōtra tuū regē signa infesta tollere, qui p̄ te vitā
 impedit? Nam qui p̄ illo nō stat, ut dixit ipse, cōtra illū stat. &
 qui cū illo nō colligit, dispergit. Meres autē nō solū fœdo titulo
 sed etiā infelicissimo stipēdiō. Vis audire stipēdū tuū, tu quis
 quis mūdo militas? En tibi Paulus Christianæ militiæ signifer
 responderet. Stipēdiū inquit peccati mors. Quis vel specios
 sam militiā suscipiat, si mors p̄posita sit corporis? Tu yō tam
 fœdam toleras, anime mortem mercedis loco reportaturus?

Pax falsa cum
hoc mūdo,

Authoratum
hoc ē obligatū
Diris deuotus
re.

In
baptismo uotū
Crux vñctio.
Ceroma p̄prie
est oleū cū luto
seu terra, hic ca
pit p̄ chrismate

Christianorū
duplex p̄sidia.

Esa. 68.

Luce. 11

Ad ro.
6.

B ij

in bellis istis infanis: quæ cū hominib⁹ hoies: vel ferina rabie:
vel certe misera necessitate gerūt, nōne vides si qñ militū aios,
vel prædæ pmissæ magnitudo, vel formidata victoris crude-
litas, vel opprobriata pudor ignauitæ, v^l laudū deniq; cupido
stimulauit, q̄ alacribus studijs, quicquid est laboris exhauriāt,
q̄ vilem habeant vitā, quāto ardore certatim in hostem aduer-
sum rapiantur? Et quantula quæso te merces miseris tāto dis-
crimine tantoq; studio petitur? Nempe vt ab homūculo im-
peratore collaudati militari fremitu/ castrensicq; atq; incondita
cantūcula celebrent, vt corolla graminea aut quernis frōdis-
bus cingant, vt peculiū plusculū domū referant. Nos contra,
neq; pudore, neq; præmio accendimur, quū eundē habeam⁹
nostri certaminis spectatōrē, quē habituri sumus & remunera-
torē. Quæ v^o victori præmia pposuit noster Agonothetes: Profecto nō tripodas, aut mulos, qualia apud Homerū
Achilles, apud Maronē Aeneas, sed quæ neq; oculus vidit, Virg. in
neq; auris audiuit, neq; in cor hominis ascēderūt, & hæc quidē
interim veluti laborū solatia impartit adhuc dimicātib⁹. Quid
deinde? scelicē immortalitatē. Sed in ludicris illis certaminib⁹, in
quibus potissima præmij pars gloria est, & victi sua munera
fortiunt. Nobis summo atq; ancipiti periculo res gerit, neq;
de laude/ sed de capite certatur. Et vt summa merces pposita
gnauiter operam nauanti, ita summa decreta pœna desertori.
Coelum pmittit strennue pugnāti, & non incalefcit generosæ
mentis viuida virtus, tam scelicis præmij spe. Præsertim pro-
missi authore illo qui tam fallere nō potest, q̄ non esse nequit.
Geruntur omnia sub oculis cuncta continentis dei, habemus
vniuersum cœli coetum nostri conflictus spectatorem, & nō
vel pudore accēdimur? Collaudabit ille virtutē nostrā, a quo
pbari, suprema sclicitas est. Quin hanc gloriā vel vitæ dispēs-
dio petimus? Ignauum pectus est, quod nullis præmij exci-
tatur: at solent & ignauissimi malorum metu expergesieri. At
illic quidē hostis/ vt sit violētissimus, in fortunas atq; in corp⁹
sæuit. Quid autē amplius in Hectorem potuit, crudelissimus
victor Achilles? At hic sæuitur in immortalem tui partem.

Agonothetes
propositor cer-
taminū seu spe-
ctatorū

Militi christiā.
idem spectator
qui & munes-
rator.

Homer.
23. lliad.
dos.
Virg. in
5. aeneid.
dos.
Paul.
ad cor.
2.

Nec cadaver tuū circū sepulchrū trahit, sed corpus pariterq̄
 ania ad inferos demergit. Illic extrema calamitas, vt animā a
 corpore victor gladius auferat, hic ipsi animæ sua vita eripit
 deus. Naturę est interire corpus, quod etiam si nullus occidat,
 tamē nō emori nō pōt. At animā mori, infelicitatis extreme
 est. Corpuscū vulnera, quāta cautela depellimus, quāta sol-
 licitudine medemur: & animę vulnera negligim⁹? Corporis
 interitū, immane, quātum horremus, p̄pterea quod oculis vi-
 deatur corporeis. Animā vero morientē quoniā nemo videt
 pauci credunt, paucissimi formidant, quum sit hęc mors illa
 morte tanto atrocior, quanto corpore p̄stat anima, quanto
 animę deus. Vis tibi cōiecturas qualdā cōmonstrem, quibus
 animę deprehendas vel morbū, vel interitū? Male cōcoquit
 stomachus, cibum non continet. Corporis morbū intelligis.
 Non tam panis cibus est corporis, q̄ animę cibus verbū dei.
 Id si tibi amarū est: si nauseam sapit: quid adhuc dubitas quin
 animæ tuæ palatum morbo sit infectum? Si non continet, si
 non concoctum in viscera traicit, euidentis habes argumentū
 valetudinariā esse animā. Quum genua labant, & mēbra vix
 egra trahunt, corpus male habere cognoscis, & non colligis
 animi morbum, quum ad omnia pietatis officia languet, nau-
 seatq̄, quum ne leui quidem contumeliæ ferendę robur sup-
 petit, quum paululo pecuniolæ dispendio frāgitur: posteaq̄
 oculos destituit visus, vbi desierunt audire aures, posteaq̄ cō-
 stupuit omne corpus, nec dubitat, quin emigrarit anima. Tu
 quum habes cordis oculos obscuratos, vt euidentissimū lumē
 quod est, veritas, non videas, quum vocem diuinam internis
 auribus non percipias, quum omni prorsus sensu careas, vis-
 uere credis animā? Vides fratrem indigna patientem, nihil cō-
 mouetur animus, modo tua res sit incolumis. Quir nihil hic
 sentit anima? Nempe quia mortua. Quare mortua? Quia nō
 adest illius vita/deus. Siquidem vbi deus, ibi charitas. Deus
 enim charitas est. Alioqui si viuum es membrum, quir vlla
 pars corporis dolet, te non modo non dolente, verum ne sen-

B iij

Animæ mors
 quāto grauior
 est corporis in-
 teritu

Aniē mors q̄
 bus signis cor-
 gnoscutur

tiente quidem: Accipe signum, non paulo etiam certius. De
 fraudasti amicum, comilisti adulterum, capitale vulnus accep-
 sit anima, & tamen adeo tibi non dolet, ut etiam quasi de lu-
 cro gaudeas, iactesque quod turpiter admisisti. Certum habe mor-
 tuam iacere animam. Non vivit corpus, si punctiorem aciculae
 non sentiat, & vivet anima, quae tanti vulneris sensu vacat. Au-
 dis quempiam sermones impios, tumidos, maledicos, impu-
 dicos, obscenos, proferentem, verbis rabiosis in proximum de-
 bachantem, caue putes isti homini vitam esse animam? Iacet
 in sepulchro pectoris putre cadaver, unde eiusmodi fetores
 exhalantur, & proximum quemque inficiunt. Christus phariseos
 sepulchra dealbata, vocat. Quid ita? Nempe: quia mortuam
 animam secum circumferebant. Et regius ille propheta, sepul-
 chrum inquit patens guttur eorum, linguis suis dolose agebant.
 Piorum corpora templa sunt spiritus sancti, impiorum sepul-
 chra cadaverum, ut potissimum in eos quadret illa grammas-
 ticorum ethymologia *σωμα*, quasi *σημα*. Sepulchrū pectus
 guttur & os hiatus sepulchri. Neque vllum corpus tam mor-
 tuum est destitutum anima, quam mortua est anima relicta a deo.
 Neque vllum corporeum cadaver, sic obolet naribus hominum,
 ut foetor animae sepultae iam quadriduum / offendit nares dis-
 tans omniumque coelitum. Ergo cum verba mortua profi-
 scuntur e pectore, cadaver intus cubet necesse est. Nam quum
 iuxta vocem evangelicam, ex abundantia cordis os loquitur;
 nimirum viva verba dei loqueretur, si illic adesset vitae deus.
 Contra evangelicis literis Christo dicunt discipuli, Domine
 quo ibimus. Verba vitae habes. Quare ita tandem verba vitae?
 Nempe quod ab ea manaret anima a qua nunquam vel momento
 discesserat divinitas, quae & nos vitae restituit immortalis. Sed
 egrotati corpori Paulo succurrit medicus. Corpus exanime
 non raro reuocarunt ad vitam & homines pii. Animam vero
 mortuam / non nisi singulari gratuitaque virtute resuscitat deus:
 ac ne resuscitat quidem si mortua corpus reliquerit. Tum cor-
 poreae mortis aut nullus, aut certe brevissimus est sensus, animae

Sepulchra de-
 albata

Soma grece
 corpus. Soma
 pro sepulchro
 significat.

Mathel
 23
 Psal. 5.

Mathel
 12.
 Io. 6.

sempiternus. Et quā alioquī plusq̄ mortua sit, tamen ad mor-
tis sensum quodāmodo est immortalis. Proinde quum tam
nouo periculo nobis sit dimicandum, quis ille stupor, quæ sēs
curitas, quæ supinitas animi nostri; quem tanti mali metus nō
acuit? At ediuerso nihil est quod te vel periculi magnitudo;
vel hostium copię, vires, artes, consternent animo. Succurrit
q̄ grauem habeas aduersarium, succurrat e regione, q̄ præ-
sentem habeas opitulatorē. Innumerabiles aduersum te, sed
qui pro te stat, vnus plus potest omnibus. Si deus pro nobis:
quis contra nos? Si ille sustinet, quis deiciet. Tu modo victo-
riæ votum toto pectore concipe. In mentem veniat, non tibi
cum integro hoste rem esse, sed cum eo, qui iam olim fractus,
fusus, exutus atq; a deo triūphatus sit a nobis, sed in Christo
capite nostro, a quo proculdubio vicissim vincet, & in nobis.
Tu modo cura vt sis in corpore, & omnia poteris in capite /
In teipso quidem nimis es imbecillis, in illo nihil non vales.
Proinde ne anceps quidē est nostri Martis exitus, propterea
quod neutiq̄ a fortuna pēdeat victoria, sed ea omnis in manu
sita sit dei, ac per eum nostris quoq; in manibus. Nemo hic nō
vicit, nisi qui vincere noluit. Auxiliatoris benignitas nulli de-
fuit vnq̄, si caueris, ne benignitati illius desis ipse: vicisti. Pro
te pugnabit, & liberalitatem suam tibi pro merito imputabit.
Victoriam omnem illi feras acceptam oportet, qui primus &
solus a peccato immunis, peccati tyrannidem oppressit, verū
ea tibi non sine tua continget industria. Nam qui dixit, confi-
dite, quia ego vici mūdum magno te vult animo esse, non se-
curo. Ita demum per illum vincem⁹, si illius exemplo pugna-
bimus. Quare sic inter Scyllam Charybdimq; mediū quidā
cursus est obtinendus, vt neq; diuina gratia fretus, securius a-
gas atq; solutius, neq; belli difficultatibus exanimatus, animū
simul cum armis abijcias.

¶ De armis militiæ Christianæ.

Atq; illud in primis arbitror ad huius militiæ disciplinā perti-

B iij

Bellū Christia-
ni militis non a
fortuna pēdet
sed a deo,

Miles Christia-
nus partī diuīe
grę partim p-
prię virtuti initi
deb; nec altere
sine altero suffi-
cere.

Ad Ro
man. 8

Io. 16.